

Könyvtáraink az elektronizáció és a hálózatok világában*

Kokas Károly

A magyar könyvtárak elektronizációs helyzetképéből kiindulva a közeljövőben lehetséges fejlődési perspektíva néhány elemét szeretném röviden felvázolni, miközben a jelenlegi helyzet gépészeti gondjai közül is felvillantánék néhányat.

A fejlett világ nagyobb közművelődési és szinte minden jelentősebb oktatási és szakkönyvtári rendszere aktív számítógép-felhasználó. A könyvtári anyag feldolgozása adatbázisépítési aspektusból, a szakirodalmi információ beszerzése és „terítése” pedig kommunikációs szempontból teszi ma már nélkülözhetetlenné a számítógépet a könyvtári munkában. Magyarán: a könyvtárak komputeres rendszerrel dolgozzák fel saját anyagukat, információt vásárolnak mágneses adathordozón, másrészt a számítógépes hálózat segítségével „kinyitják” adatbankjaikat a világ előtt, s más hasonló, hazai és külföldi rendszerek információs rendszereit rendre „megcsapolják”.

Mindez azt jelenti, hogy szólnunk kell a szűkebben vett könyvtári munka számítógépesítéséről, amelyet ma már kizárólag a komplett, piacon beszerezhető és adaptálható integrált rendszerek jelentenek, és vázolniuk kell a feldolgozó és ügyviteli rendszeren túlmutató egyéb könyvtári informatikai eszközök helyét a struktúrában. A könyvtárak számítógépesítése ma már messze túlmutat a puszta automatizáláson, ugyanis a könyvtári információs munka teljes komplexitásában csak úgy értelmezhető, mint egy olyan elektronizált környezet, munkahely és szolgáltató „üzem”, amely a legkülönfélébb ismeretek begyűjtésével, tárolásával és szétsugárzásával foglalkozik. Mindeközben tevékenysége túlmutat egyetlen médiumon (a „könyvön”) és túl egyetlen konkrét intézményen (a „könyvtár”) is. Mivel a könyvtárak mindig is területi és szakterületi elveken szervezték szolgáltatásaikat, és a nemzetközi kapcsola-

* Pontosán két éve az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer bizottsági műhelytanulmányaként készítettem egy anyagot, ugyanezen témában. Örömteli, hogy az egyes könyvtárak szintjén újra kellett írnom a jellemzés megfelelő részeit. Az viszont nagyon sajnálatos, hogy a könyvtári kooperáció gyakorlati teendőiről szóló fejezet egy részét (mint azóta is megvalósulatlan) idemácsolhattam...

A „*Hazai összefogás, európai együttműködés*” c. Nyíregyházán 1996. május 2-4-e között rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

tok meglehetősen kiterjedtek, kézenfekvő, hogy a számítógépes hálózat adta országos és nemzetközi együttműködési lehetőségekről és integrációs kötelezettségekről is szólni kell. A korszerű információs rendszer hatékonyságáról minimálisan országos szintű szervezethez és összehangoltság nélkül ma már nem beszélhetünk, és a számítógépes adatfeldolgozás és kommunikációs lehetőségek szinte „köteleznek” is erre az együttműködésre.

Általános helyzetkép

Magyarország lassanként azon országok sorába léphet, amelyek egyre igényesebb módon tárják a szakemberek és az érdeklődő olvasók elé a hosszú évtizedek alatt felgyülemlt információt. A könyvtárgépesítés hazánkban viszonylag jó alapokra támaszkodhat. Magának a gépesítésnek a gondolata a nagy nyugati könyvtárakkal csaknem egyidőben bukkant fel (pl. a JATE-n 1977-ben), és az elméleti alapot jelentő szakcikkek is legalább 10 éves múlttal rendelkezhetnek vissza. Az IBM kompatibilis PC-k használata a legkülönfélébb könyvtárakban elterjedtnek mondható, így talán nem kockázatos a hazai könyvtáros-társadalom jó szemléleti fogadóképességéről beszélni. A kisebb adatbáziskezelő-rendszerek (pl. dBASE, Micro-ISIS, TEXTAR stb.) többéves múlttal visszatekintő használata a gépesítés kapcsán felmerülő alapproblémákat már nagyjából exponálta, s a legutóbbi időben már legalább tucatnyi helyen befejeződött néhány „igazi” rendszer telepítése is.

Az elmúlt 4-5 év leglényegesebb fejlődése tehát e téren, hogy megjelentek hazánkban a valódi, nemzetközi piacon már bizonyított integrált rendszerek, ezek telepítése, sőt üzemszerű használata ma már több, főként egyetemi-főiskolai könyvtárban napi realitás. Másik jelentős fejlemény, hogy a Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési program kölcsönösen „egymásra tált” a hazai könyvtáros-társadalom meghatározó intézményeivel, így a számítógépes együttműködés hazai és nemzetközi lehetőségei adottak már jelenleg is, s a program perspektivikusan is helyet tud kínálni a könyvtáraknak.

Hazánkban a könyvtári infrastruktúra szempontunkból fontos területei így nemzetközi összehasonlításban sem mondhatóak rossznak, az in-

tegrált rendszerek további bevezetésére és a regionális, országos és külföldi kapcsolódásra, illetve együttműködésre a helyzet megérett.

A „csúcspot” képviselő, máris integrált rendszerekkel felszerelt, nagy könyvtárak mellett, több projekt, és még több egyedi vállalkozás figyelemreméltó előzményként említhető. Egyrészt nagyon sok könyvtár már a személyi számítógépek első megjelenésétől fogva rögzíti anyagát, így ezek a megvásárolandó rendszerekbe átkonvertálhatók, másrészt pedig megteremtődött az informatikai eszközök könyvtári adaptációjának szellemi közege is, hiszen a felmérések szerint a mérvadó helyeken a könyvtárosok szövegszerkesztenek, rekordokat rögzítenek, CD-ROM-ból informálnak, sőt a legtöbb helyen kimerészkednek az országos, illetve nemzetközi hálózatra is. Jelentősnek mondhatóak még a szabványosított adatcsere formátum (HUNMARC) kidolgozására tett erőfeszítések, illetve az országos (központi) szolgáltatások programjai is, mint pl. a Nemzeti Periodika Adatbázis már régebben, illetve a Nemzeti Bibliográfia éppen most debütáló szolgáltatásai.

Neuralgikus pontok

A következőkben nem holmi tudományosan fennkölt, hanem csak a gyakorlat által diktált módon azon néhány területtel szeretnék foglalkozni, ahol pillanatnyilag nehézségek tapasztalhatók. Ezek közül az együttműködésről, illetve annak hiányáról (fontossága miatt) külön fejezetben szeretnék szólni.

Munkaszervezés, avagy felkészülés a gépesítésre

Semmilyen, a piacon elterjedt integrált rendszer nem lehet annyira rugalmas, hogy egy hagyományosan működő magyar könyvtár jelenlegi munkafolyamatait egyszerűen leképezze. Ennek értelme sem volna, hiszen egy modern rendszer nem csupán részeiben jelent korszerűsítést egy adott intézménynek, hanem az ott folyó munka egészét tekintve is. Ezért a gépesítés egyik legfontosabb előkészületi szakasza az, hogy át kell gondolni az adott könyvtár belső struktúráját,

munkaszervezését, s ezzel kapcsolatosan a lehető legpontosabban (a terminálok számáig lemenően) rögzíteni kell a feladatokat, azok egymásra épülését, a folyamatok sorrendjét, a beavatkozási szinteket stb. Úgy tűnik, az automatizálás előtt ez a legnagyobb probléma, többen úgy belegabalyodnak, hogy a gépesítés valós problémáit már észre sem veszik. Pedig ki kell mondanunk, az, hogy egyáltalán használható-e a vásárolt rendszer, éppen az előzetes szervezésen, átstrukturáláson múlhat. Nem ismerek olyan rendszert, amit ráhúzva egy múlt századi munkaszervezetre, akár csak közepesen is működtetni lehetne.

Elektronikus rögzítettség

Sokan reménytelennek látják a gépesítést, vagy kitolják azt a bizonytalan jövőbe, vagy már általában is pénzhiánnyal indokolják, hogy nem csinálnak e téren semmit. Pedig nagy általánosságban el lehet mondani: „Anyag nem vész el, csak átalakul”. Vagyis az esetek nagy többségében a mikrogépeken eddig rögzített anyagok egy későbbi rendszerbe betölthetők. Az ezzel kapcsolatos számtalan probléma közül csak a megfelelő rekordszegmentáció fontosságára, a mezők tagoltságára szeretnék itt utalni. Bármennyi utómunkát is követel meg az adatkonverzió, a folyamatos gépi feldolgozás szakmai és pszichológiai (!) hatása megéri a befektetést.

Milyen „vasat” vegyünk?

Igazi integrált rendszerek nagykönyvtári telepíthetőségének feltétele egy legalább workstation méretű gép megléte. (Mindez a „rögzítsd az állományt bárhol!” elvének nem mond ellent.) A ma könyvtári rendszerei szinte kivétel nélkül UNIX operációs rendszeren futnak, és egy ilyen gép alkalmas egyéb könyvtári hálózati szolgáltatások (pl. WWW-szerver) megindítására is. Ehhez a rendszerhez szakember kell, ezért elmondható, hogy minimális felállás, ha a rendszer működtetéséért felelős könyvtáros mellett egy unixos számítógépes kolléga és lehetőleg egy, a terminálparkot is kezelő, középfokú végzettségű technikai személyzet is tevékenykedik.

Gépünket az adott rendszerhez kell konfigurálni, ezért nem szerencsés a „vas” beszerzését a szoftvertől teljesen függetleníteni (UNIX is sok van, sőt a rendszerek még az egyes verziókhoz is ragaszkodhatnak...). Egy ilyen gép sok pénzbe kerül, ne is próbáljuk megerősített pc-vel kiváltani. Viszont az is igaz, hogy könyvtárunkban egy erős kiépítésű személyi számítógép elláthat másmilyen szerver szerepkört. Kevesen gondolják át, de egy gyors 486-tal, mondjuk 10 CD-t elérhetővé tehetünk a lokális hálózatban, s ugyanígy egy 300 000 Ft körüli gépből remek levelező szervert és/vagy WWW-szervert állíthatunk össze, gyakorlatilag a világhálózat kínálta ingyenes szoftvertermékekből.

Szoftver feltételek

Komolyabb könyvtári szoftver beszerzéséhez, a versenytárgyaláshoz, kiértékeléshez talán csak könyv méretű dolgozatban lehetne alaposabban hozzászólni. A hardver kérdésnél említeteken túl azonban még néhány elvi szempont idekívánkozik.

Már a hazai piacon megjelenő rendszereknél is megfigyelhető egy viszonylag újabb, a UNIX „filozófiájától” nem idegen strukturális elv a rendszerekben. A legkorszerűbb termékek előszere-ttel „települnek rá” valamilyen, a piacon már meglehetősen befutott, kipróbált relációs adatbáziskezelőre, úgy mint pl. az INGRES-re, az ORACLE-ra stb. Ez az architektúra felhasználói szempontból is sokat adhat, hiszen legtöbbször kompakt adatstruktúrát, áttekinthető és szabványos adattárolást jelent. Mint említettem, a UNIX előretörése megállíthatatlannak tűnik. A grafikus használói interfész elterjedése (akár valódi x-window, akár windows-os kliensként) és a TCP/IP kommunikációs protokoll Internet szabvánnyá, és így világgommunikációs eszközzé válása pedig szintén mellette szól. Ám akkor még nem beszélünk az egyszerű kiszolgálásról, a kis helyigényről és az általános szoftverkínálatról.

Networking és a felhasználók száma

A világ bármely, ma számítógépesedő könyvtára számolhat azzal, hogy az egész Internet-kö-

zösség eléri OPAC-ját. Ez ma több millió felhasználót jelenthet. A különféle metakommunikációs eszközökön keresztül pedig „gyerekjáték” bármely könyvtárra rátalálni. Egy távoli OPAC pedig képvisel valamit magán túl is: egy intézményt, egy várost vagy akár egy országot is. Ez a nyilvánossági fok óriásira növeli a rendszer-tulajdonosok felelőségét.

Mint már más összefüggésben is említettem, a könyvtárkatalógus tipikusan hálózati produkció, illetéknéppen elérésének igazodnia kell a kiszolgálni kívánt felhasználói körhöz.

A könyvtár-automatizáció egyik lényege, hogy a feldolgozott adatok a legkülönbébb helyekről elérhető legyenek számítógép-terminálon keresztül. Ezért fontos, hogy integrált rendszerünk illeszkedjék tágabb környezetünk esetleg már megvalósított hálózati struktúrájába és azon túlmenően fogadni tudja a távoli terminálról belépő érdeklődők jelentkezését is.

Együtt vagy külön?

Vissza-visszatérő gondolat, illetve kritikai elem, hogy eleve vesztes helyzetből indulunk, mert úgymond nem egyetlen rendszert vásárolt meg az ország, sőt még az akadémiai-egyetemi szféra sem, így az „össze-vissza” megvásárolt rendszerek nem lesznek képesek adatcserére, sem más együttműködésre stb. Kétségtelen, hogy egy jól kiválasztott pillanatban hozott döntéssel elképzelhető, hogy egy egész országot lefedő, egyetlen szoftverre alapozott, ún. nemzeti, osztott könyvtári rendszert hozzanak valahol létre, mint ideálisnak tűnő megoldást. A mai korszerű rendszerek szabványosított formátumok és jól kiépített hálózatok esetén (nem feledkezve meg a szükséges szakmai összehangolásról sem) jól működő nemzeti rendszereket alkothatnak. Tiszta látszik, hogy a különféle pénzügyi háttér, eltérő források és a több hullámban való pályázás csak ezt az alternatívát jelentheti számunkra: jól megfontolt választás után gépesíteni bevált integrált rendszerekkel, olyanokkal, amelyek az adott intézménytípusnak legjobban megfelelnek. Természetesen nem kívánatos, hogy az országban ésszerűtlenül sok rendszer terjedjen el, hiszen ez az adaptációs gyötrelmek újbóli megismétlődésével jár, de „gazdaságon kívüli kényszerrel” nem lenne okos szabályozni a beszer-

zést, hiszen a piaci ajánlat változik és az igények is lehetnek speciálisak.

A helyzet végül is adott: egyre több integrált rendszer beindult, s maga a hálózati közeg, amely életre kelti őket, szintén adott. Hamarosan az ország nagyobb városait minimum 64 kilobites, de inkább 512 kilobites sáv szélességű vonal fogja összekapcsolni, s a nemzetközi kijárat is megfelelő. Mit fogunk hát mondani arra a kérdésre, remekül továbbítható digitális adataink miért nem kelnek útra? Máshogyan fogalmazva: technikai értelemben messze a lehetőségeink alatt élünk. De sajnos, az elektronizált piac más szereplőinél sem igen jelenik meg a szakma közönségként, így pusztán üzleti szempontból is rontjuk esélyeinket. Az alábbiakban néhány olyan területet szeretnék példaszerűen említeni, amelyek nem fognak vagy nem kellő hatékonysággal fognak megvalósulni kooperáció hiányában.

Osztott katalógizálás

Több együttműködési terv, illetve projekt is ismert az országban, de teljesen világos, hogy kis nyelvként közös munkára leszünk szorítva. Sajnos, az OCLC és a többi nagy angolszász vagy német projekt csak segíthet ebben. A meglévő rendszerekkel integránsan összekapcsolható, országos projekt kellene, amelyet az ún. japán segély keretében tevékenykedő bizottságok és szakértők javasoltak is. A holland PICA vagy egy ahhoz hasonló rendszer a megoldás. Ha mindez világbanki hiteltől függ is, valószínűleg meg kellene kezdeni egy szakembercsoportnak a felkészülést, a tervezést.

Központi rekordellátás

Az OSZK örvendetes új szolgáltatása sok gondot felvet. Leginkább azt, hogy nem sikerült jól megoldani a HUNMARC terjesztését, így a pillanatnyi helyzet a könyvtárak jelentős részének nem igazán jó. Nem pontosan látható még pl. hogy a HUNMARC-tól eltérő MARC-okra kinek kell megoldani a konvertálást, a programok „járnak-e az integrált rendszerekhez” stb. Még néhány dokumentumtípus hiányzik is, s megoldásra

vár az elektronikus Internet anyagok feldolgozásának problémája. Nincs ezzel semmi baj, nem kőbe vésték a magyar adaptációt. Készítőik körbeküldték az országban – úgy tudom –, sajnos nem sok reakciót kiváltva. Valószínűleg a legtöbben még nem kontrollálhatták a gyakorlatban, nem tudhatták, mihez kellene hozzászólni. Nem kerülhető el a „próbaévek után” egy magyar MARC-bizottság létrehozása (vagy a feladatot már egy meglévő bizottsághoz kell utalni), hogy a szolgáltatás igazán hasznos és folyamatosan fejleszhető legyen.

Országos union-katalógus és/vagy KözEIKat

Az „analóg világ” OSZK-ban működő központi katalógusának ismeretében a különféle dokumentumok országos lelőhelyét rögzítő rendszer az országos osztott katalogizálási rendszer előzménye lehetne, esetleg azzal még később párhuzamosan is fejlődhetne. Az Internet világában már nem föltétlenül érdemes valamilyen, fizikailag is egy helyen kumulált adatbázisban gondolkodni, elegendőnek tűnik egy olyan rendszer, amely paralel módon képes a különféle könyvtári rendszerek OPAC-jainak lekérdezésére. Az amerikai megoldások a MARC rekordformátumon alapuló Z39.50-es lekérdező szabványt favorizálják, amelynek előnye, hogy a szabványnak megfelelően felkészített rendszer problémamentesen lekérdezhető egy, a szabványnak ugyancsak megfelelő felületről. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy akik szabványosak, azok automatikusan részesei és kiszolgálói lehetnek egy ilyen rendszernek.

Bár nyilvánvaló, hogy ezt a célt kell megközelíteni, az NIIF keretében mégis csak egy szerényebb projekt tudott, egyelőre kísérleti jelleggel indulni e tárgyban. Ez a Közös Elektronikus Katalógus, a KözEIKat. Ennek célja a meglévő s erre alkalmas néhány rendszer kísérleti közös lekérdezése egyetlen WWW-felületről. A próbák megindultak a KLTE és a JATE együttműködésében, egyelőre az ország Voyager-típusú katalógusai kérdezhetők le egy „menetben” a debreceni WWW-lapról. A projekt a továbbiakban az NIIF központi gépére kerül majd, és remélhetőleg bővül más rendszerek becsatlakozásával is.

Bibliográfiai, illetve szakirodalmi ellátórendszer

Az Interneten vagy CD-ROM-on egyedileg elérhető szakmai adtbázisok mellett ideje volna megteremteni egy országosan használható, szakirodalmi alappibliográfiai rendszert is. A lehetőségek az ajtó előtt vannak, 2-3 nagy nemzetközi rendszer is érdeklődik e vonatkozásban. Az amerikai UNCOVER, az angol Bath-ban lévő szolgáltató vagy a holland Swets ajánlatai is ismertek. Teljesen világos, hogy a 13-14 000 folyóiratra épülő, kurrens óriásbibliográfia első szinten a nagy tudományegyetemek és főiskolák, illetve a kutatóintézeti hálózat érdeklődésébe tartoznak. Célszerű olyan rendszert választani, amely nem csupán engedélyezi a „távhasználatot”, hanem le is lehetne tölteni központilag az adatbázist. A BME-en már megvetette a lábát a Swets, az ottani mintaalkalmazás korszerű WWW-felületet kínál, sőt kapcsolatban áll a Nemzeti Periodika Adatbázissal. Ennek ellenére (már csak a tárgyalási pozíciók miatt is) a többiekől is ajánlatot kellene kérni. Egy országos vagy egy egész szakmai közösséget érintő beruházáshoz azonban nem kerülhető el, hogy közös szervezetet, pl. konzorciumot hozzanak létre az érintett könyvtárak. Az NIIF program, illetve infrastruktúrája kínálja a harmadik tárgyalófelet is. Ha 15-20 könyvtár összefogásával ez megalakulhatna, az egészben nem érintett kisigényű felhasználóknak vagy csoportjaiknak a konzorcionális forma biztosíthatná a kedvezményes, alkalmankénti hozzáférést a rendszerhez, másrésztől a hazai és nemzetközi folyóiratcikk-rendelés egészét újíthatnánk meg. Ez persze a belső könyvtárközi rendszer, a szolgáltatások garanciáinak stb. teljes körű átgondolását igényli.

Más jellegű, de idekapcsolódó hasonló szolgáltatástípus az országos terítésű CD-ROM-hálózat kialakítása. Több technológia is ismert, jó néhány eszköz és rendszer már kisebb keretekben, de működik is. Ismert példa az amerikai SilverPlatter cég technológiája, ahol a kiadó szakmailag nagyon elismert, lényegileg a legtöbb tudományt lefedő CD-ROM-jait nagygépes rendszerben winchesterre másolják, és a szolgáltatást dedikált terminálokról a lokális CD-ékhez hasonló feltételekkel a nagyterületű hálózaton kínálják. A dolog érdekessége, hogy a próbaüzem alatt egy vidéki magyar városból a letöltött kliens

programmal az amerikai szerver adatai jó minőségben jöttek át. Magyarán, a rendszer a heterogén sávszélességű magyar viszonyok között is működne.

Megint egy szolgáltatás, amihez központi gép kell (a NIIF megint csak szóba jöhet) és amihez társulni kellene valamilyen szinten az érintett tudományos könyvtáraknak.

Magyar Elektronikus Könyvtár

A MEK az NIIF „inkubátorában” már túl van újszülöttkorán, s ideje volna, hogy végre szakmánk is tudomást vegyen róla. Ha a hasonló sikeres külföldi programokat nézzük, akkor az ötlet kidolgozottságát, a technikai színvonalat illetően semmi okunk a szégyenre. Ha viszont arra gondolunk, hogy szakmánk még ma is néhány lelkes, „ráérő internetes könyvtáros” hobbijaként fogja föl, akkor látjuk, hogy valójában hol tartunk.

A könyvtáraknak fel kellene vállalniuk a MEK ügyét, s a közreműködők és felhasználók nagyságrendjét meg kell változtatnunk. Ez természetesen megint csak együttműködési kérdés, közös kellene hogy legyen.

A képzés, továbbképzés

Az új követelményeknek megfelelően át kell alakítani a szakmai képzést az „egyszerű” könyvtárosképzés szintjén is, de főként a könyvtári informatikus képzés keretében. Posztgraduális szinten törekedni kell a speciális rendszergazda, az ún. „system's librarian” típusú könyvtáros-számítógépes szakemberek kiképzésének megindítására is. A meglévő szakemberállomány rendszeres át- és továbbképzésére is meg kell találni a lehetőségeket, hiszen a kihívás óriási, mivel a „hagyományos, konzervatív” tudást egy új ismerethalmazzal kell összeegyeztetni és néha összebékíteni.

Intelligens város, intelligens ország

Az új számítógépes „világrend” legfantasztikusabb megjelenése, amikor a hajdan az egyete-

mi-kutatóhelyi kommunikációs rendszer el tudja vállalni egy kisebb vagy nagyobb közösség teljes körű informatikai ellátását. Ennek leggyakoribb megnyilvánulási formája az ún. intelligens város, ahol is egy összefüggő informatikai program keretében az önkormányzati élet, a kultúra, a tudomány és a kutatás interaktív kiszolgáló felületei a polgárok széles körei számára elérhetők. Hasonló programokat kíván indítani a közeljövőben az NIIF is, és ettől egyébként nem függetlenül Szegeден éppen most készülnek tervek.

Mindezt azonban tartalommal is meg kell majd tölteni. Az adott helyen az adott könyvtárnak a szerepe ebben nyilvánvaló lesz, de vajon, mit tudunk mondani erről országosan? Nem kellene-e a szakmánknak az „intelligens ország” ma még csak képzeletbeli programja, vagy akár csak a Magyar Nyitólap mögé jobban odaállnia?

A globális információs rendszer és az együttműködés

A 80-as évektől kezdve egyre inkább érezhetővé vált egy erőteljes hangsúlyeltolódás mind a szolgáltatások, mind a könyvtári automatizálás mibenlétének megfogalmazásában. A könyvtári számítógépes rendszer a továbbiakban nem pusztán egyszerű könyvtárgépesítést, egy integrált könyvtári rendszer telepítését jelentette, hanem egy, a modern információs technológia eszköztárát és módszerét mind pontosabban megfogalmazni és egyben kiszolgálni tudó, elsősorban az egyre gyorsabban fejlődő számítógépes hálózatos technológián alapuló komplex információs rendszer kialakulását. Ez az információs rendszer természetesen nem volt bezárható egyetlen intézmény falai közé, de az előzőekben felhalmozott szakmai tudás és az anyagi eszközökkel való bánásmód során szerzett tapasztalatok következtében legfontosabb bázisa az egyetemi számítóközpontokkal, informatika tanszékekkel szövethető egyetemi vagy tudományos könyvtár lett.

Ezek a könyvtárak valójában már önmagukban is egy jelentős lokális számítógépes és egyben szervezeti hálózat egyik középpontjában álltak, így a nagyobb kiterjedésű hálózatokon való információterjesztés és adatbegyűjtés, adatkezelés területén megfelelő adottságokkal rendelkeztek ahhoz, hogy meg tudják fogalmazni az információs kultúra eme újabb szakaszának kívánal-

mait, igényeit és problémáit, és egyben megfelelő eszköztárat is tudjanak ajánlani ezek megoldásához.

Amikor a 90-es évek Magyarországon a magyar könyvtárak gépesítéséről beszélünk, akkor kár lenne az elkészítendő terveket egy sokkal korábbi korszak technológiájára alapozva korlátozni, s nem tudomást venni az előbbieken vázolt fejlődésből fakadó következtetésekről.

Teljesen bizonyos, hogy már a tervek elkészítésének korai szakaszában is számot kell vetni néhány olyan szükségszerűséggel, amelyeknek az elhanyagolása, esetleges negligálása a nem is olyan távoli jövőben már jelentős károkat okozhatna a gépesíteni szándékozó magyar könyvtáraknak. Ezek a problémák minden egyes könyvtár közös problémái, így kézenfekvő, hogy azokat közösen is oldják meg. Tudjuk azonban, hogy egy belülről választott (kitermelt) testület inkább csak új problémákat vet fel felállításának első időszakában, ezért sokkal célszerűbbnek látszik a már meglévő szervezeteket felhasználni. Az új célok megvalósítása azonban ezek részbeni átalakítását, bizonyos esetekben hatékonyabbá tételét kell hogy jelentse. A hatékonyabbá tétel jelenthet szervezeti átalakulásokat is (pl. egyes könyvtári szervezetekben az újonnan kinevelődő szakértői réteg intenzívebb bevonását, a gyors eredmény érdekében a túlságosan elméletivé nehezült országos központok karcsúbbá tételét stb.), de jelentheti az anyagi és szellemi erőforrások ésszerűbb átcsoportosítását olyan, ugyancsak országos szervezetek érdekében, amelyek már eddig is sokat tettek a magyar könyvtárak nagytömegű információcserét közvetíteni tudó hálózattá szerveződéséért, s amelyeket tulajdonképpen az említett intézmények működtetnek (NIIF, HUNGARINET, Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, Magyar Könyvtárosok Egyesülete stb.).

Ezeknek a központi szervezeteknek lényegében három-négy fontos területen kell összehangolniuk a könyvtárak tevékenységét:

- ♦ a közös munka által megkívánt közös alapelvek és szabványok kidolgozásának

megszervezése, elindítása, illetve a későbbiekben végrehajtásuk, megvalósulásuk összehangolása;

- ♦ az ennek érdekében beszerzendő technológia igényfelmérése, meghatározása és egységessé, illetve gazdaságossá tétele érdekében a közösen történő beszerzés, karbantartás megszervezése;
- ♦ a szakmai és gazdasági szempontból ésszerűbben megszerezhető szolgáltatások és a hálózati együttműködés miatt akár a gazdasági társulás, a konzorcium színvonaláig jutó együttműködési modellek kidolgozása;
- ♦ s végül, de nem utolsó sorban a tényleges megvalósítás érdekében kísérleti programok indítása, szervezése, támogatása és befejezésük után az eredmények értékelése, a közösség tagjaival való megismertetése.

Összefoglaló megjegyzések

Az elmúlt években a számítógépesítés terén az egyes könyvtárak szintjén akár fantasztikusnak is mondható változások következtek be. A hálózati kiépítettség és az Internet-használat szintén nagyot lépett előre. A „nagy dobás” azonban még hátra van: mindebből országos információs rendszert kell gyúrti, mindezt össze kell hangolni, mindennek lehetőségeit ki kellene tudni használni.

Az együttműködés tucatszintjében a résztvevők határozhatnak, nem kell senkire sem várni, a döntés a kezükben van. S nemcsak azért kell meghozniuk azt, mert adottak a továbblépéshez a feltételek, vagy mert a világ erre halad, hanem legfőképpen azért, hogy kevés és szűkülő erőforrásainkat hatékonyabban tudjuk felhasználni.